

ŞİMŞÂTÎ'NİN KİTÂBU'L-ENVÂR VE MEHÂSINU'L-EŞ'AR İSİMLİ ESERİNİN TANITIMI

The Introduction of Simsathi's Works Named Kitab Al-Anwar

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe MEYDANOĞLU *

Özet

Bu çalışmada, âlim, musannıf, müellif ve şâir olarak vasıflanan Palu/Şimşat doğumlu âlim Şimşâtî'nin günümüze ulaşan matbu eseri Kitâbu'l-Envâr ve mehâsinu'l-eş'âr ele alınmıştır. Şimşâtî'nin, Harput yakınlarında bulunan eski bir şehir olarak tanımlanan Şimşat'ta (bu günkü Palu ilçe sınırları dâhilindedir) doğduğu rivâyet edilmektedir. Çağdaşı olan âlimler tarafından üstâd, erdemli şahsiyet, edib, musannıf, parlak zekâlı ve rivayeti bol... gibi vasıflarla nitelenen müellifin hayatı hakkında verilen bilgilerden onun Bağdat'ta iskân ettiği, daha sonra Vâsıt'a geldiği ve burada vefat ettiği anlaşılmaktadır. Müellifin devlet yöneticileriyle yakın ilişkileri olmuş, Seyfuddevle de dâhil olmak üzere birçoğuna övgü dolu şiirler yazmıştır. Şimşâtî'nin önemli bir eseri olan Kitâbu'l-envâr, diğer eserlerde bulunmayan ahhâra dâir bazı rivâyet ve şiirleri ihtiva etmesi açısından önem taşımaktadır. Eserin el yazması, Türkiye'de III. Ahmet Kütüphanesi'nde bulunmakta olup 205 sayfadır. Bu çalışmada Kitâbu'l-envâr'ın, tahkiki Muhammed Yûsuf tarafından yapılmış baskısı temel alınmış olup eser iki ciltten oluşmaktadır. Birinci cilt üç bapta oluşmuş, ilk bapta kılıçlar, yaylar, oklar, kalkan ve eyyâmu'l-'Arap hakkında haberler ve şiirlere yer verilmiştir. Müellifin özellikle eyyâmu'l-'Arap'a dair verdiği bilgiler, eyyâmu'l-'Arap'ın uzun ve meşhur olmayan günleriyle ilgilidir. Şimşâtî, bu günleri detaylı olarak anlatmış, bu günlerden bahsederken, çoğunlukla diğer kaynaklarda dağınık halde bulunan Ebû 'Ubeyde'nin rivâyet ettiği şiirleri kullanmıştır. İkinci bapta atlar, atların özellikleri, soyları ve beneklerine dâir bilgiler ve şiirlere yer vermiştir. Üçüncü babı "kara; deve ile kervan, deniz; kayık ile gemi" şeklinde adlandırılarak her biri hakkında nakillerde bulunmuş ve şiirler nakletmiştir. Eserin ikinci cildi evler, saraylar, harabeler gibi yapılar; yırtıcı, avcı hayvanlar ve kuşlar; balıklar ve bunların avına dâir şiir rivâyetlerini ve haberleri içermektedir. Şimşâtî; Ahfeş el-Asğar, İbn Dureyd, Sûlî, Şerîf el-Murtażâ ve Ali b. es-Şabbâh gibi döneminin seçkin isimlerinden nakillerde bulunmuş, muhdes şiirlerin rivâyetinde çoğunlukla Sûlî'ye dayanmıştır. Bu bildiride, gramer ve edebiyata dair eserleri, hıfzı ve rivâyetleriyle meşhur âlim Şimşâtî ve eseri Kitâbu'l-Envâr çeşitli yönleriyle tanıtılmaya çalışılarak, bu araştırmanın Arap Dili ve Belâgatı alanında yapılacak çalışmalara katkı sunması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Palu, Şimşâtî, şiir, Kitâbu'l-Envâr

Abstract

In this study, Kitâb al-Anwâr, the extant printed works of Simsathi, who was born in Palu/Simsat and qualified as a scholar, author and poet, are handled. It is related that Simsathi was born in Simsat (it is within the borders of Palu today), which is defined as an ancient city near Harput. From the information given about his life, the author, described with such qualities as master, virtuous personality, man of letters, author, brilliant, and proliferous by his contemporary scholars, is understood to inhabit

*Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ameydanoglu@firat.edu.tr

in Baghdad, and then to come to Vâsıt and to pass away here. The author had close relationships with state executives and wrote complimentary poems for many of them, including Seyfuddewle. An important work of Simsathi, *Kitab al-anwar* has significance in that it comprises some accounts and poems related to important historical and literary information, which are not stated in other works. The manuscript of the work is in the Library of Ahmet III in Turkey and it is 205 pages. In this study, the edition of *Kitab al-anwar* analysed by Mohammad Joseph is used as the base and it consists of two volumes. The first volume consists of three main sections, and swords, bows, arrows, shields, and news and poems about the Ancient Arab Wars are given in the first main section. The information that the author gives especially about the Ancient Arab Wars are related to the long and unknown days of the Ancient Arab Wars. Simsathi narrates these days in detail, and mostly uses the poems related by Abu Ubaidah, which are scattered in other sources, while mentioning these days. In the second main section, he gives place to information and poems related to horses, the features of the horses, their lineage and their spots. By naming the third main section as "land; camel and caravan, sea; boat and ship," he conveys reports and poems about each of them. The second volume of the work includes poems and news related to structures like houses, palaces and ruins; predatory animals and birds; fish and their hunting. Şimşâtî transfers information from outstanding figures of the period like Ahfas al-Asgar, Ibn Duraid, Sûlî, Sharîf al-Murtada and Ali ibn al-Sabbah, and he mostly bases on Sûlî in the narratives of the innovated poems. In this article, the famous scholar Simsathi, with his works related to grammar and literature, strong memorizing and accounts, and his work *Kitab al-Anwar* are tried to be introduced from various perspectives, and this study is aimed to constitute a step for the works to be done in the field of Arabic Language and Rhetoric.

Key Words: Arabic Language and Rhetoric, Palu, Simsathi, poem, *Kitab al-Anwar*.

1. Şimşâtî'ni Hakkında Genel Bilgiler

Aslen Şimşat'lı olan müellif, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. el-Mutahhar el-'Adevî eş-Şimşâtî (v. 394/ 1004'ten sonra) olarak bilinmektedir. Onun H. III. asrın sonlarına doğru dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Şimşat, kadim eserlerde Ermeniyeye bölgesi olarak nitelenmekte olup,¹ günümüzde Palu ilçe sınırları içerisinde yer almaktadır.

Ebu'l-Hasen en-Necâşî, Şimşâtî hakkında "o, bizim yarımada'daki şeyhimizdir. Kendi döneminin erdemli bir şahsiyeti ve edibidir" der.² Döneminin tanınmış şâirlerinden olan müellif, sadece bir şâir değil aynı zamanda musannıf, müellif, parlak zekâlı ve rivayeti çok olan biri olarak bilinmektedir. İbnu'n-Nedim, vasıflarda biraz abartı olsa da Şimşâtî'nin bu özelliklerine şahit olduğunu belirtir.³ Müellifin sireti hakkında bazı olumsuz imâlar da söz konusudur. Bazı müellifler onun siretini anlatırken, Şii mezhebine aşırı bağlılığı konusunda

¹ Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. 'Ali b. Ahmed b. 'Abbâs en-Necâşî, *Ricâlu'n-Necâşî*, thk. Musa eş-Şebîrî ez-Zincânî (Kum: Müessesetü'n-neşri'l-İslâmî, 1418), s. 266.

² Necâşî, *Ricâlu'n-Necâşî*, s. 266, 267.

³ Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebî Yakûb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm, *el-Fihrist*, thk. Rızâ Teceddüd (Tahran: Marvi Ofset, 1971), s. 171, 172.

bilgi vererek müellifi kınarlar. İbn Nedîm *el-Fihrist*'inde onu uzun süreden beri tanıdığını, ancak ileriki yaşlarda kendisinde bazı ahlaki bozulmalar olduğunu söyler.⁴ Şimşâtî'nin *Kitabu'l-Envâr* isimli eserinin muhakkiki Muham-med Yûsuf, onun gerek bu eserdeki uslûbu ve gerekse diğer bazı kitaplarının isimlerinin onun Şiiliğe aşırı bağlılığına dair bazı ipuçları içerdiğini ifade etmiştir.⁵

Şimşâtî'nin, birkaç beyit dışında *Kitabu'l-Envâr*'da zikrettiği şiirlerden başka şiirleri bilinmemektedir. *Kitabu'l-Envâr* dışındaki şiirlerine de *el-Yetîme*,⁶ *Hamâsetu İbni's-Şecerî* ve Yakût'a ait *M'ucemu'l-'udebâ* adlı eserlerde ulaşılmaktadır.⁷ Şimşâtî, İbn Düreyd (v. 321), Ebû Bekir es-Sûlî (v. 335 veya 336), Ahfeş el-Asgar (v. 315), Ali b. es-Sabbâh gibi döneminin seçkin isimlerinden nakillerde bulunmuştur. Onun h. 377 senesinde hayatta olduğu ve İbn Nedîm'in muâsırı olduğu konusunda kesin bilgiler vardır. Şimşâtî, Bağdâd'da iskân etmiş, h. 394 senesinde ise Vâsıt'a gitmiştir.⁸

Şimşâtî, Seyfuddevle ile yakın ilişkiler kurmuş, Hamedânî emirini övmek için yazılan tüm seçkin şiirleri üstlenmiş ve emîre birçok risâle yazmıştır. Daha sonra bu risâleleri, *Resâilu ilâ Seyfiddevle* isimli kitabında bir araya getirmiştir.⁹

Müellifin 394/ 1004'ten sonra vefat ettiği ve hicri IV. asrı yaklaşık olarak baştan sona idrak ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁰

2. Kitâbu'l-envâr adlı eserinin tahlîli

Eser Türkiye'de III. Ahmet Kütüphanesi'nde (Enderûn Kütüphanesi) 2392 demirbaş no'ya kayıtlı olup 205 sayfadır. Esere ait bir nüsha da Hasan b. Yûsuf b. Abdullâh b. Muhtâr el-İrbilî'den nakledilmiştir. Ancak bu nüshanın nakli ve hattı zayıf olup hata ve yanlışlarla doludur.¹¹ Kitabın en iyi nüshasında pek fazla tahrif yoktur. Sadece bazı nüshalarda silinme ve rutubet etkisiyle bir takım bozulmalar meydana gelmiştir. Bu nüshanın yazarı, yanlış anlaşılma ihtimali olan yerlerde harekelere ve harflerin noktalarına dikkat etmiştir.¹²

Eseri kıymetli kılan özelliklerden biri, o dönemdeki yaygın eserlerde bulunmayan bazı ahbar ve şiirlerin sadece bu kitapta mevcut olması, diğer eserlerde bulunmamasıdır. Örneğin Şimşâtî, kitabın ikinci babında eyyâmu'l-'Arap'tan otuz güne dair bilgiler vermiştir. Müellifin zikrettiği bu günler, eyyâmu'l-'Arap'ın uzun ve meşhur olmayan günleriyle ilgilidir. Şimşâtî, bu günleri detaylı

⁴ İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s.154.

⁵ Ebu'l-Hasen 'Ali b. Muhammed b. el-Mutahhar el-'Adevî eş-Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr ve mehâsinu'l-eş'âr*, thk. Muhammed Yûsuf (Kuveyt: Matba'atu hükûmeti'l-Kuveyt, 1397/1977), 1: 3, 4.

⁶ Ebû Mansûr 'Abdumelik es-Se'âlibî en-Nisâbü'rî, *Yetîmetu'd-dehr fî mehâsinu ehlî'l-'asr*, thk. Müfid Muhammed Kumeyhe (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1403/1983), 2: 149.

⁷ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 4.

⁸ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 13.

⁹ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 13.

¹⁰ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 13.

¹¹ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 17, 18.

¹² Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 18.

olarak anlatmış, bu günlerden bahsederken, çoğunlukla diğer kaynaklarda dağınık halde bulunan Ebû 'Ubeyde'nin rivâyet ettiği şiirleri nakletmiştir.¹³

Şimşâtî'nin *Kitâbu'l-envâr*'da şiirlerin kime ait olduğunu belirtirken tek bir uslûp tercih etmediği görülür. O, şâirlerin bazen isimlerini bazen de künyelerini kullanır. Mesela Nâşî el-Ekber'in (v. 293/906) şiirlerini zikrederken bazen onun adını kullanarak Abdullâh b. Muhammed şeklinde ismini, bazen de Şirşir ve Cedelî olarak künyesini tercih eder. Eserin muhakkiki (Muhammed Yûsuf) Şimşâtî'nin bu tercihlerinin kendisini yordugunu ifade etmiştir.¹⁴

Şimşâtî muhdesûna ait şiirlerin rivayetinde çoğunlukla Sûlî'ye dayandırmıştır. *Kitâbu'l-envâr*'ın aynı zamanda en-Nâbiğâ, 'Amr b. Kulsûm ve el-Ahnes b. Şihâb gibi kadîm şâirlerin, nâdir bulunan beyitlerini de içerdiği de görülmektedir.¹⁵

Bu çalışmada *Kitâbu'l-envâr*'ın, tahkiki Muhammed Yûsuf tarafından yapılmış baskısı temel alınmış olup eser iki cilttir.

2.1. Birinci Cilt

Birinci cilt dört baptan oluşmuş, ilk bapta kılıçlar, yaylar, oklar, kalkan ve genel olarak silahlar ile ilgili ahbâra ve şiirlere yer verilmiştir. İkinci bapta eyyâmu'l-'Arap hakkında haberler ve şiirler; üçüncü bapta atlar, atların özellikleri, soyları ve beneklerine dair haberler ve şiirler nakledilmiştir. Dördüncü bap ise "*kara; deve ile kervan, deniz; kayak ile gemi*" şeklinde adlandırılarak her biri hakkındaki ahbara ve şiirlere yer verilmiştir.

Eserin ikinci cildi evler, saraylar, harabeler gibi yapılar; yırtıcı, avcı hayvanlar ve kuşlar; balıklar ve bunların avına dâir şiir rivâyetlerini ve haberleri içermektedir. Aşağıda eserin içeriğiyle ilgili bilgi vermek amacıyla bölümleri hakkında kısa bilgi verilmiş ve bazı beyitler tercümeleriyle birlikte aktarılmıştır.

Kitâbu'l-envâr'ın birinci cildi toplam dört babdan oluşmuştur.

2.1.1. Birinci Bap

Bu bapta silahın değeri ve vasıflarıyla ilgili bilgiler veren müellif, kılıçlar, yaylar, oklar, kalkan ve miğfer hakkında bazı rivayetler aktarmıştır. Onun aktardığı rivayetlerden ve şiirlerden bazıları şunlardır:

Rivayet edilmektedir ki Hz. Peygamber (a.s), Uhud günü iki zırh giymiş ve aralarını kuvvetlice birleştirmiştir. Yezid b. Hâtim ise zırhlar hakkında, *إِنِّي لَسْتُ أَشْتَرِي أَذْرَاعًا إِنَّمَا أَشْتَرِي أَعْمَارًا* "*Ben zırhlar değil ömürler satın aldım*" diyerek, insan hayatını defalarca kurtaran zırhlardan satın alarak, birçok defa hayatta

¹³ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 19.

¹⁴ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 19.

¹⁵ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 20.

kalabildiğini ifade etmiştir. Yezid bu ifadeleriyle zırhın insanlar için bu dönemde ne anlam ifade ettiğini edebî bir üslûpla ortaya koymuştur.¹⁶

Habib b. Muhelleb de harp meydanında silah ve edevatını yanında bulunduran teçhizatlı bir kişiyi iki kişi mesabesinde gördüğünü, teçhizatı olmayan iki kişiyi ise tek kişi olarak kabul ettiğini ifade etmektedir.¹⁷

Şimşâtî, silahın faziletlerini anlattığı gibi onun bazen de korkulan ve sakılan bir nesne olduğunu şöyle aktarır: "Ebu'l-Eğar, amcaoğulları ile mütteliklerinin arasının açıldığı bir dönemde oğluna şöyle tavsiyede bulundu: 'Yavru-cuğum! Dostlarını öldürmeye kalkışanlara karşı, dostlarının yanında bir güç ol. Kılıçtan uzak dur! Zira o, ölümün gölgesidir. Mızraktan sakın! Çünkü mızrak, ölümün ipidir. Oka yaklaşma! Zira o, gönderenin emrine itaat eden bir elçidir. Oğlu, bunlar olmadan neyi kullanarak düşmanı öldüreceğini sorduğunda ise şu beyitle cevap verir: جَلَامِيدُ يَمْلَأْنَ الْأَكْفَ كَاتَهَا رُؤُوسُ رَجَالٍ خُلِقَتْ فِي الْمَوَاسِمِ "Hac mevsiminde tıraş olmuş hacıların başına benzeyen (parlak ve sert) avucu dolduran taşlar ile (savaş)." ¹⁸

Evs b. Hacer de şu beyitlerinde ok ve yayları şöyle nitelemiştir:

و مَبْعُوضَةٌ مِنْ رَأْسِ فَرْعٍ شَطِيبَةٍ بِطَوْدٍ تَرَاهُ بِالسَّحَابِ مُجَلَّلًا "Bulutlarla örtülmüş olarak gördüğün yüksek dağlarda, ağaçların en üst kısımlarında kırık yaylar (saydım)."¹⁹

ولا عَجَسُهَا عَنْ مَوْضِعِ الْكَفِّ أَفْضَلًا كَتَوْمَ طِلَاعِ الْكَفِّ لَا دُونَ مَلْنِهَا "O yay ki) yapıldığı ağaçta bir yarık yoktur. Oku atacak kişinin yayı tuttuğu yer ise kullanışlı değildir."²⁰

إِذَا مَا تَغَاطَوْهَا سَمِعْتَ لِصَوْتِهَا إِذَا أَنْيَضُوا عَنْهَا نَيْمًا وَ أَرْمَلَا "Onunla talim yaptığında ve telini titrettiğinde, yayın o zayıf sesini duyarsın."²¹

و إِنْ شَدَّ فِيهَا النَّزْعُ أَذْبَرَ سَهْمَنَا إِلَى مُنْتَهَى مِنْ عَجَسِهَا ثُمَّ أَقْبَلَا "Şayet yayın teli sıkıca geri çekilirse, bizim okumuz yayın elle tutulduğu yere gelir ve (süratlice) yaydan uzaklaşır."²²

Zikredilen beyitler, ok ve yaylardan bahsetmekte olup, cahiliyye şâirlerinden Evs b. Hacer'e aittir. Şimşâtî, Evs b. Hacer'in divanından, yaylar ile ilgili bölümleri bir araya toplamış ve tek bir şiir gibi aktarmıştır.

¹⁶ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 23.

¹⁷ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 23, 24.

¹⁸ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 25, 26.

¹⁹ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 57; Ebû Şureyh Evs b. Hacer b. Attâb et-Temîmî, *Dîvânü Evs b. Hacer*, thk. Muhammed Yûsuf Necm (Beyrut: Dâru Beyrût, 1400/ 1980), s. 85.

²⁰ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 57; Evs b. Hacer, *Dîvân*, 89.

²¹ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 57; Evs b. Hacer, *Dîvân*, 89.

²² Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 57; Evs b. Hacer, *Dîvân*, 89.

2.1.2. İkinci Bap

Şimşâtî'nin *Kitâbu'l-envâr*'ının önemli özelliklerinden biri, eserinin birinci bölümünde eyyâmu'l-Arap'a dair vermiş olduğu bilgilerdir. Müellif, yaygın olan eserlerde zikredilen eyyâmu'l-Arap'a ait meşhur ve uzun günlerden bahsetmek yerine çok fazla meşhur olmamış, nadir olarak bilinen günlere dair haberlere yer vermiştir. Şimşâtî, bu günleri detaylı olarak anlatmıştır.²³

Müellif, eyyâmu'l-Arap'ın çok olduğu ve bu günlerde meşhur ve uzun hadiselerin meydana geldiğini ifade ederek, uzun ve biliniyor olmaları sebebiyle bunlardan bahsetmeyeceğini sadece 30 eyyâmu'l-Arap'tan söz edeceğini belirtmektedir. O, Besûs, Dâhis ve Buas harplerini uzun ve meşhur olanlara örnek olarak vermiş ve bunlar hakkında açıklama yapmayacağını ifade etmiştir.²⁴

2.1.3. Üçüncü Bap

Üçüncü babı müellifin atlara ayırdığı görülmektedir. Bu kısımda Şimşâtî, atların özellikleri, soyları, benekleri, fazileti, renkleri ve yaşlarına dair ahbar ve rivayetlere yer verir.²⁵

Onun bu bağlamda aktardığı rivayetlerden biri Hz. Süleymân'nın at sevgisini konu edinen, kadim müfessirler tarafından farklı versiyonlarla aktarılan, ayrıca sıhhati konusunda tartışmaların olduğu şu rivâyettir: "Süleyman (a.s) atları çok severdi. Kendisine babası Dâvût (a.s)'dan kalan bin at vardı. Bir gün kendisine dokuz yüz atı gösterilmişti. Bu atlar onu çokça meşgul etti ve namazını kaçırmasına sebep oldu. Süleymân (a.s) Rabbine dua etti ve Rabbi de kendisine kaçırdığı vakti yeniden ihsan etti. Süleymân (a.s) namaz kıldı, tefekkür etti ve şöyle dedi: 'Beni Rabbimin zikrinden alıkoyan mal ne kötü bir maldır! Onları bana getirin. Kılıçlarla onların boyunlarını ve bacaklarını kesti...' "²⁶

Yine müellif atların faziletiyle ilgili Hz. Peygamber (a.s.)'in *الْخَيْلُ مَعْقُودٌ فِي النَّوَاصِيحِ الْخَيْرِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَأَهْلِهَا مُعَاتُونَ عَلَيْهَا، لَهُمُ الْأَجْرُ وَالْغَنِيمَةُ*. "Atın alınma kıyamet gününe kadar hayır bağlanmıştır. Sahipleri onlar tarafından yardım görür. Ve (atlar) sahipleri için ecir ve ganimettir" hadisi ile *عَلَيْكُمْ بِأَتَاسِ الْخَيْلِ فَإِنَّ ظُهُورَهَا جِرْزٌ، وَبُطُونُهَا كَنْزٌ* "Atların dişilerini edinin. Zira onların sırtları sığınak, karınları ise hazinedir" hadisini zikretmiştir.²⁷

Müellif, atların dişlerinin düştüğü dönemlere göre farklı adlar aldıklarını belirtir. Mesela ön iki düşü düşmüş ve yerine yeni dişleri çıkmış ata *Seniyy*, ön orta kesici diş ile köpek dişleri arasında kalan dişleri düşmüş ve yerlerini yenisi

²³ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 85- 261.

²⁴ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 85, 86.

²⁵ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 269- 353.

²⁶ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 269.

²⁷ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 278, 279.

çıkışta ata *Raba'*, köpek dişleri düşmüş ve yerine yeni dişleri çıkışta ata *Kârih* adlarının verildiğini zikreder.²⁸

Şimşâtî'nin atlara dair en geniş bilgi verdiği ve rivayet aktardığı konu atların renk ve benekleri konusudur. O, bu meseleye dair yetmiş sayfalık bilgi vermiş ve şiir ve ahbara dair rivayetler aktarmıştır. Kara, kızıl, yeşile dönük siyah, kestane rengi, kumral, sarışın, boz, alacalı, benekli, parlak ve çok renkli, siyah ve beyaz, kâkülü farklı renkli gibi renklere ait bazı vasıflarla atların nitelendiğini belirten müellif, eserde bu renklere ve vasıflara sahip at çeşitlerine dair bilgiler verir ve şiirler aktarır.²⁹

1.4. Dördüncü Bab

Şimşâtî, eserinin bu babını "*Kara: Deve ve Kervan, Deniz: Kayık ve Gemi*" şeklinde adlandırır. Bu babın giriş kısmında müellif, kara ve denizi aynı başlık altında topladığını, bu ikisinin birbirinin naziri olduğunu, devenin de karanın gemisi mahiyetinde olduğunu belirterek, başlığı adlandırma gerekçesini ifade eder. O, bu babda çöl, orada cereyan eden bazı olaylar, deve, devenin dişleri, hızı, deveye duyulan özlem, devenin uğursuzluğu, kervanlar, deve üzeri tahtırevan gibi kara ile ilgili bilgiler verirmiş, akabinde de deniz ve gemi ile ilgili konulara değinmiştir.³⁰

Devenin Arap kültüründe önemli bir konumu vardır. Birçok olumsuz iklim şartlarına dayanıklı olması sebebiyle ticaret başta olmak üzere meşakkatli yolculuklarda tercih edilen deve, etinden, sütünden, derisinden ve gübresinden de istifade edilmesi hasebiyle Araplar arasında çok değerli sayılmaktaydı.³¹ Şimşâtî de *Kitabu'l-Envâr*'da deveye dâir birçok rivayet aktarmıştır. Bu rivayetlerin çoğunda deve güzel vasıflarla nitelenmekte, onun faziletiyle ilgili aktarımlarda bulunmaktadır. Müellifin, Cermî'den aktardığı bir rivayette o şöyle demektedir: "Arap bir kadından şöyle işittim: İnsanların deveden daha hayırlı bir şeyi zikrettiğini işitmedim. Yüklendiğinde ağır gelir, yürüdüğünde uzaklara gider, sütünü sağıldığında susuzluğu giderir, kesildiğinde insanı doyurur, uzun süre susamaz, canlı canlı yürür, ağır yük taşır, akşamdan sabaha uzun mesafe alır, her şey ona yükür (ihtiyaçların tamamı onunla karşılanır)."³²

Şimşâtî bu babda devenin yürüyüş, sürat, itaat, kılavuzluk gibi vasıflarına dair şiirler de aktarmıştır.³³ Bununla birlikte müellifin eserin bir bölümü devenin uğursuzluğuna ayırdığı görülmektedir. Ona göre deve bazen de uğursuz olarak nitelenmiştir. Çünkü o, kervanları taşımak suretiyle sevenleri birbirinden ayırır. Bu yönüyle deve *غراب البين* *ayrılık kargası* olarak bilinen kuşa benzetilir. Şimşâtî

²⁸ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 280.

²⁹ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 281- 351.

³⁰ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 353.

³¹ Ahmet Önkâl- Nebi Bozkurt, "Deve", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9: 223.

³² Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 365.

³³ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 369, 379.

bu benzetmelerle ilgili bazı şiirlere yer verir. Onlardan biri de Ebu's-Şîs'e ait şu beyittir:

النَّاسُ يَلْحُونُ غُرَابَ الْبَيْنِ لَمَّا جَهِلُوا و ما غُرَابُ الْبَيْنِ إِلَّا نَافَقَةٌ أَوْ جَمَلٌ
و ما على ظَهْرِ غُرَابِ الْبَيْنِ تُمَطَّى الرَّحْلُ و لا إِذَا صَاحَ غُرَابٌ فِي الدِّيَارِ اخْتَمَلُوا

"İnsanlar, bilmediklerinde ayrılık kargasına kötü sözler söylerler.

Ancak asıl ayrılık kargası dişi ve erkek develerdir.

(Zira) yükler ayrılık kargasının sırtına yüklenmez.

(Ayrıca) karga bir yerde öttü mü (insanlar bunu uğursuz saydıkları için) yola çıkmazlar."³⁴

2.2. İkinci Cilt

Kitabu'l-Envâr'ın ikinci cildinde, "Kara: Deve ve Kervan, Deniz: Kayık ve Gemi" başlığıyla adlandırılan baba devam edilmekte ve kara ile ilgili kısımlar bitirilerek deniz hakkında bilgi verilmektedir. Eserin ikinci cildi üst başlıklar halinde şu konulardan oluşmaktadır:

2.2.1. Evler, Harabeler ve Hayaller ve Ailelerin Zikredilmesi³⁵

2.2.2. Yapılar, Evler, Kaplar ve Saraylar³⁶

2.2.3. Köpek, Şahin Gibi Hayvanlar Kullanılarak Yapılan Avlar, Uğurlu ve Uğursuz Kabul Edilen Hayvanların Avlanması³⁷

2.2.3.1. Köpekler³⁸

2.2.3.2. Parslar³⁹

2.2.3.3. Şahinler⁴⁰

2.2.3.4. Atmaca⁴¹

2.2.3.5. Kartal⁴²

2.2.3.6. Devekuşu⁴³

2.2.3.7. Balık avı, ağlar ve kuş tutmada kullanılan değneklerin özellikleri⁴⁴

2.2.3.8. Kapanlar⁴⁵

³⁴ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 1: 384.

³⁵ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 2: 41.

³⁶ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 2: 69.

³⁷ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 2: 101.

³⁸ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 2: 101.

³⁹ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 2: 101.

⁴⁰ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 2: 183, 214.

⁴¹ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 2: 236.

⁴² Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 2: 249.

⁴³ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 2: 261.

⁴⁴ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 2: 280.

Sonuç ve Değerlendirme

-Şimşâtî tarafından kaleme alınan *Kitabu'l-Envâr* isimli eser, başka kaynaklarda bulunmayan bazı şiir ve rivayetleri ihtiva eden, kendine ait özellikler barındıran, şiirler ve ahbara dair rivayetlerden güzel seçkilerin derlenerek bir araya getirildiği önemli bir eserdir. Farklı basımları bulunan eserin elimizdeki baskısı iki ciltten müteşekkil olup, tahkiki, Muhammed Yûsuf tarafından yapılmıştır.

-Eserin ilk cildi dört bapta oluşmuştur. İlk bapta kılıç, yay, ok ve genel olarak silahlar ile ilgili ahbara ve şiirlere yer verilmiştir. İkinci bap, eseri önemli kılan ve başka kaynaklarda fazla bulunmayan eyyâmü'l-Arap'a ayrılmıştır. Üçüncü bapta atlar, dördüncü bapta ise deve- kervan, kayık- gemi hakkında rivayetler mevcuttur.

-İkinci ciltte ise evler, harabeler, kaplar, saraylar vb. konu başlıklarına dair seçkilere yer verilmiştir. Bu ciltte çoğunlukla, avda kullanılan hayvanlar ve av konuları işlenmektedir. Bu bağlamda köpekler, parsalar, şahinler, atmaca, kartal gibi hayvanlara dair rivayetlere yer verilmiş, ayrıca balık avı ve kuş avlamada kullanılan aletlerle ilgili rivayetlere değinilmiştir.

-Müellifin eserinde seçmiş olduğu konular, döneminin rağbet gören konularından oluşmaktadır. Mesela onun, eserinde deve ve atlara dair rivayetlere büyük bir yer ayırdığı görülür. Onların dişleri, renkleri, benekleri, özellikleri, soyları, yavruları vb. hakkında birçok rivayet aktarır.

-*Kitâbu'l-Envâr*, Şimşâtî'nin belli konular hakkında seçtiği rivayetleri bir araya getirdiği ahbara dair rivayet ve şiir seçkilerinden oluşan bir eser niteliğindedir.

KAYNAKÇA

EVS B. HACER, Ebû Şureyh Evs b. Hacer b. Attâb et-Temîmî. *Dîvânu Evs b. Hacer*. Thk. Muhammed Yûsuf Necm. Beyrut: Dâru Beyrût, 1400/ 1980.

İBNU'N-NEDÎM, Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebî Yakûb İshâk b. Muhammed b. İshâk. *el-Fihrist*, Thk. Rızâ Teceddüd (Tahrân: Marvî Ofset, 1971)

NECÂŞÎ, Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. 'Ali b. Ahmed b. 'Abbâs. *Ricâlu'n-Necâşî*. Thk. Musa eş-Şebîrî ez-Zincânî. Kum: Müessesetü'n-neşri'l-İslâmî, 1418.

ÖNKAL, Ahmet - Bozkurt, Nebi. "Deve". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9: 222- 226. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

SEÂLÎBÎ, Ebû Mansûr 'Abdûlmelik es-Seâlibî en-Nîsâbü'rî. *Yetîmetu'd-dehr fî mehâsini ehli'l-'asr*. Thk. Müfid Muhammed Kumeyhe. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1403/1983.

⁴⁵ Şimşâtî, *Kitabu'l-Envâr*, 2: 286.

ŞİMŞÂÎ, Ebu'l-Hasen 'Ali b. Muhammed b. el-Mutahhar el-'Adevî.
Kitabu'l-Envâr ve meĥâsinu'l-eş'âr. Thk. Muhammed Yûsuf. Kuveyt: Matba'atu
hukûmeti'l-Kuveyt, 1397/1977.